

NHỮNG YẾU TỐ ẢNH HƯỞNG ĐẾN QUÁ TRÌNH THAM VẤN NGHỀ Ở TRUNG HỌC PHỔ THÔNG

TS. TRƯƠNG THỊ HOA

Trường Đại học Sư phạm Hà Nội

1. Đặt vấn đề

Hiện nay, ở các trường trung học phổ thông (THPT), hoạt động tham vấn nghề đã được tiến hành, nhưng chưa đồng bộ, thiếu hệ thống do đó hiệu quả đem lại là không cao. Thực tế cho thấy có nhiều nguyên nhân ảnh hưởng đến hoạt động này, do đó, nghiên cứu và tìm hiểu những nguyên nhân ảnh hưởng đến hoạt động tham vấn nghề ở trường của giáo viên để có những tác động giúp hạn chế những ảnh hưởng đó, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục hướng nghiệp (GDHN) nói chung và hoạt động tham vấn nghề nói riêng ở THPT. Trong bài viết này, chúng tôi đi vào khảo sát học sinh (HS) của 8 trường THPT gồm 3 khối lớp 10, 11 và 12. Mỗi khối lớp điều tra 2 lớp. Tổng số HS điều tra là 2131. Ngoài ra, chúng tôi điều tra 217 GV của các trường.

2. Thực trạng chọn nghề của HS

Bảng 1: Kết quả chọn nghề của HS

STT		Không chọn được nghề		Chọn được nghề	
		Số lượng	%	Số lượng	%
Khu vực	Nội thành	529	48,62	559	51,38
	Ngoại thành	504	48,32	539	51,68
Khối lớp	10	385	57,04	290	42,96
	11	390	53,79	335	46,21
	12	258	35,29	473	64,71
Tổng số		1033	48,19	1098	51,81

Kết quả ở bảng trên cho thấy, tỉ lệ HS chọn được nghề chỉ chiếm 51,81%, và 48,19% HS không chọn được nghề. Như vậy, qua thực trạng trên cho thấy, hoạt động GDHN nói chung và hoạt động tham vấn nghề nói riêng trong nhà trường THPT hiện nay chưa mang lại hiệu quả. Vậy nguyên nhân nào ảnh hưởng đến kết quả đó? Chúng ta cùng nhau tìm hiểu những nguyên nhân đó ở nội dung sau đây.

3. Các yếu tố ảnh hưởng đến tham vấn nghề ở THPT khu vực Hà Nội

Qua kết quả bảng 2, có thể thấy, GV đánh giá sự ảnh hưởng của các yếu tố đến tham vấn nghề ở mức độ trung bình (ĐTB = 3,24). Mức độ ảnh hưởng của các yếu tố đó được xếp theo thứ tự giảm dần như sau:

Thứ nhất, *kĩ năng tham vấn nghề của GV* (ĐTB = 4,14). Đây chính là yếu tố cơ bản ảnh hưởng đến quá trình tham vấn nghề cho HS. Bởi vì có kĩ năng tham vấn nghề, GV mới có khả năng trợ giúp HS giải quyết

Bảng 2: Các yếu tố ảnh hưởng đến tham vấn nghề

STT	Các yếu tố ảnh hưởng đến tham vấn nghề	Khu vực Nội thành		Khu vực Ngoại thành		Tổng số	
		\bar{X}	TB	\bar{X}	TB	\bar{X}	TB
1	Sự quan tâm của các cấp lãnh đạo về hoạt động tham vấn nghề	2,84	7	3,05	5	2,95	5
2	Sự hợp tác của cha mẹ với nhà tham vấn trong quá trình tham vấn nghề cho HS	3,61	4	3,73	3	3,67	4
3	Kinh phí dành cho tham vấn nghề	2,89	6	2,93	6	2,91	6
4	Cơ sở vật chất dành cho tham vấn nghề	2,96	5	2,83	7	2,90	7
5	Cơ chế chính sách của nhà nước về tham vấn nghề	2,63	10	2,54	10	2,59	10
6	Nhận thức của GV về tham vấn nghề	3,85	3	3,61	4	3,73	3
7	Khả năng tìm hiểu đặc điểm tâm lí HS	2,78	8	2,79	8	2,78	8
8	Nhu cầu tham vấn của HS	2,71	9	2,57	9	2,64	9
9	Kĩ năng của GV trong việc sử dụng các công cụ đánh giá các đặc điểm tâm lí cho HS	4,06	2	4,16	2	4,11	2
10	Kĩ năng tham vấn nghề của GV	4,09	1	4,19	1	4,14	1
Điểm trung bình (ĐTB)		3,24		3,24		3,24	

những khó khăn trong quá trình chọn nghề.

Thứ hai, *kĩ năng của GV trong việc sử dụng các công cụ đánh giá các đặc điểm tâm lí* cho HS (ĐTB = 4,11). 100% ý kiến đều cho rằng kĩ năng tham vấn của họ còn nhiều hạn chế: chủ yếu việc tham vấn còn chưa đồng bộ, riêng lẻ, chưa tuân thủ theo một quy trình tham vấn chung, kĩ năng sử dụng các công cụ đánh giá HS còn có những hạn chế nhất định. GV chưa biết sử dụng một cách khoa học các công cụ đánh giá các đặc điểm tâm lí của HS như đánh giá về khí chất, tính cách, năng lực...

Thứ ba, *nhận thức của GV về tham vấn nghề* (ĐTB = 3,73): Với những kết quả nghiên cứu hiểu biết của GV về tham vấn nghề và thông qua trao đổi, cho thấy GV chưa có những hiểu biết đúng về tham vấn nghề. Do vậy, yếu tố này cũng ảnh hưởng đến hoạt động tham vấn nghề cho HS. Theo như kết quả điều tra cho thấy, hiểu biết của GV về tham vấn nghề còn hạn chế.

Thứ tư, *sự hợp tác của cha mẹ với nhà tham vấn trong quá trình tham vấn nghề cho HS* (ĐTB=3,67). HS THPT hiện nay chịu sự chi phối, áp đặt của cha mẹ trong sự lựa chọn ngành, nghề. Nếu mong muốn đó của phụ huynh không phù hợp với bản thân HS thì sẽ trở thành những cản trở, khó khăn trong quá trình chọn nghề của các em. Chính vì lẽ đó đã ảnh hưởng không nhỏ đến hiệu quả của quá trình tham vấn nghề cho HS.

Bên cạnh đó, một yếu tố cũng không thể không nhắc đến đó là: *nhu cầu tham vấn của HS*. Theo lí do đánh giá của GV, nhu cầu tham vấn của HS là không lớn, tuy nhiên trong thực tế chọn nghề, HS gặp rất nhiều khó khăn. GV lại đánh giá nhu cầu của các em không lớn là bởi lẽ chúng ta nhận thấy rằng HS khi gặp khó khăn thường tự mình giải quyết dựa trên kinh nghiệm cá nhân, hoặc nhờ những người thân cận, bạn bè hơn là nhờ đến sự giúp đỡ của thầy cô, và các chuyên gia.

Với kết quả trên, có thể thấy rằng nguyên nhân dẫn đến kết quả tham vấn nghề của GV chưa được như mong muốn là do *kĩ năng tham vấn nghề của GV THPT chưa tốt, kĩ năng của GV trong việc sử dụng công cụ đánh giá các đặc điểm tâm lí cho HS vẫn còn hạn chế. Vì vậy, cần phải có biện pháp nâng cao các kĩ năng này cho GV nhằm nâng cao kết quả tham vấn nghề ở THPT.*

Với kết quả nghiên cứu này, chúng tôi tiếp tục tìm hiểu những khó khăn trong việc tổ chức tham vấn nghề ở các trường THPT để khẳng định thêm nguyên nhân dẫn tới kết quả tham vấn nghề hiện nay ở các trường THPT Hà Nội.

Với kết quả ở bảng 3, cho thấy có nhiều khó khăn khi các trường THPT khu vực Hà Nội tổ chức tham vấn nghề cho HS. Có 4 khó khăn với tỉ lệ cao nhất được xếp theo thứ tự giảm dần, đó là: Thứ nhất, *thiếu chuyên gia tham vấn nghề trong nhà trường THPT khu vực Hà Nội* (ĐTB = 4,67); Thứ hai, *kĩ năng tham vấn nghề của GV còn hạn chế* (ĐTB = 4,53); Thứ ba, *hiểu biết về tham vấn nghề còn hạn chế* (ĐTB = 4,38); Thứ tư, *Chưa có hướng dẫn cụ thể để thực hiện hoạt động tham vấn nghề hiệu quả* (ĐTB = 4,18);

Từ kết quả ba bảng số liệu kể trên nêu rõ về những yếu tố và khó khăn ảnh hưởng tới hoạt động tham vấn nghề từ khảo sát của khu vực Hà Nội nói riêng, cùng với những kinh nghiệm từ các nghiên cứu

Bảng 3: Những khó khăn khi tổ chức tham vấn nghề

STT	Những khó khăn khi tổ chức tham vấn nghề	Khu vực				Tổng số	
		Nội thành		Ngoại thành		X̄	TB
		X̄	TB	X̄	TB		
1	Thời lượng dành cho hoạt động hướng nghiệp còn ít	4,14	5	4,27	4	4,10	5
2	Kĩ năng tham vấn nghề của GV còn hạn chế	4,47	3	4,63	2	4,53	2
3	HS chưa chủ động tìm đến GV để tham vấn nghề	3,51	7	3,56	7	3,81	7
4	Thiếu tài liệu cho hoạt động tham vấn nghề	2,64	8	2,65	8	2,89	8
5	Thiếu chuyên gia tham vấn nghề trong trường	4,69	1	4,74	1	4,67	1
6	Hiểu biết về tham vấn nghề còn hạn chế	4,55	2	4,36	3	4,38	3
7	Chưa có sự đầu tư cho hoạt động tham vấn nghề trong các trường THPT	3,75	6	3,82	6	3,84	6
8	Chưa có hướng dẫn cụ thể để thực hiện hoạt động tham vấn nghề hiệu quả	4,17	4	4,19	5	4,18	4
Tổng		3,99		4,03		4,05	

về hoạt động tham vấn nghề của các tác giả trên thế giới, có thể tổng kết và đưa ra một số khái quát về những yếu tố có ảnh hưởng lớn đến hoạt động tham vấn nghề ở THPT nói chung như sau:

*** Yếu tố thuộc về nhà tham vấn (GV)**

Theo số liệu bảng 2 cho thấy hai yếu tố có mức độ ảnh hưởng lớn nhất là *kĩ năng tham vấn của GV* (ĐTB = 4.14), *kĩ năng của GV trong việc sử dụng công cụ đánh giá các đặc điểm tâm lí cho HS* (ĐTB = 4.11). Có thể nói, yếu tố thuộc về nhà tham vấn chiếm vị trí quan trọng nhất. Cụ thể về các yếu tố thuộc về nhà tham vấn bao gồm:

- *Hiểu biết về lĩnh vực tham vấn tâm lí*: Tác giả Y. Anthony (1993) cho rằng những người thực hiện tham vấn cần được trang bị kiến thức tham vấn một cách bài bản và có hệ thống [1]. Đó là: Kiến thức về tâm lí và tâm lí phát triển con người, đặc biệt là tâm sinh lí lứa tuổi HS. Kiến thức về tham vấn: đặc điểm, bản chất, cách thức tham vấn giúp cho nhà tham vấn (GV) sẽ thực hiện tốt nhiệm vụ, chức năng của mình, trên cơ sở đó nhà tham vấn (GV) biết mình phải làm gì, trách nhiệm của mình đến đâu và HS phải làm gì, trách nhiệm của các em như thế nào và điều này sẽ giúp cho quá trình tham vấn đi đúng hướng.

- *Kiến thức và kĩ năng tham vấn*: Theo số liệu bảng 2 cho thấy *kĩ năng tham vấn của GV* có mức độ ảnh hưởng lớn nhất (ĐTB = 4.14). Samuel H. Osipow (1987) [2]; Jennifer M Kidd [3]. Cho rằng nhà tham vấn

nghề cần phải có những kiến thức và kĩ năng của một nhà tham vấn, đó là: kĩ năng lắng nghe; kĩ năng thấu hiểu; kĩ năng chia sẻ; kĩ năng quan sát; kĩ năng phản hồi; kĩ năng khai thác thông tin; kĩ năng phân tích, đánh giá thông tin; kĩ năng sử dụng các trắc nghiệm tâm lí; kĩ năng tìm hiểu đặc điểm tâm sinh lí HS. Nếu nhà tham vấn (GV) có các kĩ năng này thì quá trình tham vấn nghề cho HS sẽ đạt hiệu quả. Trên cơ sở đó, nhà tham vấn (GV) mới có thể hiểu HS, hiểu những khó khăn mà các em đang gặp phải một cách kĩ càng, sâu sắc và thấu đáo. Điều đó cũng giúp cho nhà tham vấn (GV) có thể vận dụng các kĩ năng đó một cách linh hoạt và mềm dẻo trong quá trình tham vấn nghề cho HS một cách hiệu quả nhất

- *Hiểu biết về hệ thống ngành nghề đào tạo trong xã hội, xu thế phát triển xã hội và nhu cầu thị trường lao động:* Hiểu biết về đặc điểm, yêu cầu của ngành nghề đào tạo và xu thế phát triển của các ngành nghề trong xã hội. Nhà tham vấn (GV) ngoài việc nắm vững chuyên môn ở trường phổ thông và những hiểu biết nêu trên cần phải có hiểu biết về các vấn đề xã hội như kinh tế, văn hóa,... để có thể tham vấn ngành nghề cho HS hiệu quả.

- *Nhà tham vấn (GV) yêu thích, nhiệt tình và trách nhiệm với công việc tham vấn:* Tinh thần trách nhiệm của GV được thể hiện trong quá trình tham vấn GV định hướng cho HS và hướng dẫn các em một cách khách quan, đảm bảo cung cấp những thông tin chính xác và cần thiết giúp cho HS chọn được nghề.

* **Yếu tố thuộc về HS**

Trong bảng số liệu 3 cho thấy một trong số những khó khăn chính là yếu tố về việc HS chưa chủ động tìm đến GV để tham vấn nghề (ĐTB = 3,81). Cụ thể, về những yếu tố liên quan tới HS bao gồm:

- *Ý thức được sự cần thiết phải đánh giá bản thân:* Dựa trên sự nhận thức đúng về bản thân, HS sẽ dễ dàng đối chiếu, so sánh để lựa chọn cho mình một nghề phù hợp trong hệ thống nghề của xã hội. Ngược lại, nếu HS không biết mình là người như thế nào, không hiểu rõ tính cách của mình ra sao thì sẽ khó có thể đưa ra được sự lựa chọn nghề phù hợp. HS nhận thức bản thân tốt sẽ làm cho tiến trình tham vấn nhanh đến hồi kết thúc. Bởi vì trong quá trình tham vấn, GV tham vấn cho những em HS mà đã biết rõ về bản thân mình thì GV có thể thực hiện bước "Hướng dẫn HS đánh giá bản thân" một cách nhanh nhất để chuyển sang bước khác trong quá trình tham vấn. Do vậy, HS càng nhận thức rõ mình bao nhiêu thì việc lựa chọn nghề càng dễ dàng bấy nhiêu.

- *Chủ động tích cực trong việc tìm kiếm thông tin, lựa chọn thông tin và phân tích các thông tin:* Nếu có sự chủ động, tích cực trong việc tìm kiếm thông tin thì HS sẽ nhanh chóng tìm được những thông tin về nghề, về trường đào tạo nghề, thị trường lao động và dần dần sẽ xuất hiện ở các em các kĩ năng tìm kiếm thông tin. Bên cạnh đó, đòi hỏi HS cần phải có kĩ năng

lựa chọn và phân tích thông tin, HS càng có kĩ năng này bao nhiêu thì việc tìm ra được những ưu điểm của nghề, những yêu cầu của nghề càng dễ dàng bấy nhiêu và điều này đem lại hiệu quả cho quá trình tham vấn

- *Chủ động, tích cực xin ý kiến, trao đổi, chia sẻ những băn khoăn thắc mắc với thầy cô, bạn bè, gia đình về các vấn đề liên quan đến lựa chọn ngành nghề cho bản thân:* HS càng có ý thức cao trong việc lựa chọn ngành nghề bao nhiêu thì khi các em gặp khó khăn trong quá trình chọn nghề, HS càng chủ động, tích cực và vượt qua được những e ngại để gặp gỡ nhà tham vấn (GV) đồng thời các em sẵn sàng chia sẻ những khó khăn, vướng mắc đó để cùng nhà tham vấn tìm ra được những cách giải quyết nhanh nhất và hiệu quả nhất. Bên cạnh thái độ nghiêm túc, đúng đắn trước khi, trong khi và sau khi được tham vấn cũng như trong quá trình lựa chọn ngành, nghề sau này, đồng thời tin tưởng vào sự hiểu biết và những ý kiến đóng góp của mọi người và đặc biệt tin tưởng vào sự lựa chọn của bản thân, tôn trọng ý kiến và tránh tuyệt đối phủ nhận những ý kiến đóng góp của GV, cha mẹ và đặc biệt của nhà tham vấn. Những ý kiến đóng góp của cha mẹ, của GV và của nhà tham vấn đều thể hiện những kinh nghiệm và hiểu biết của họ, HS lấy đó là một nguồn thông tin tham khảo cho mình trên cơ sở đó HS sẽ cân nhắc và xem xét để giải quyết vấn đề của mình.

* **Yếu tố thuộc về nhà trường**

- *Điều kiện cơ sở vật chất:* Phòng phục vụ cho tham vấn nghề cần có đầy đủ về trang thiết bị, các phương tiện nghe nhìn, công cụ, những nguồn tài liệu, bàn ghế phù hợp cho việc làm việc nhóm, làm việc cá nhân. Tài liệu phục vụ cho tham vấn nghề phải phong phú, được cập nhật thường xuyên. Ngoài sách hướng dẫn "Hoạt động hướng nghiệp" dành cho GV, cần có những tài liệu hỗ trợ khác. Tài liệu về các ngành nghề trong xã hội, những thông tin về thị trường lao động của địa phương và của xã hội cần được nhà trường quan tâm đầu tư kịp thời. Bên cạnh đó, còn có cả hệ thống nguồn tài liệu trên mạng Internet, những trang web hướng nghiệp, các đĩa CD-ROM để nhà tham vấn và HS có thể vào đó để tìm kiếm được những thông tin mà mình cần. Các video ghi lại những buổi tham vấn hướng nghiệp ở các trường học, ở đài báo, ti vi, dựa trên đó nhà tham vấn rút ra được những kinh nghiệm cho bản thân. Các công cụ, trắc nghiệm tâm lí là một trong những tài liệu quan trọng để đánh giá đặc điểm tâm lí của HS. Do vậy, nhà trường cần được trang bị những công cụ chuẩn, những bộ trắc nghiệm chuẩn để đo đạc đặc điểm tâm lí của HS.

- *Sự quan tâm của các cấp quản lí:* Để thực hiện tốt công tác GDHN, tham vấn nghề trong nhà trường hiện nay nhất thiết phải xây dựng được lực lượng

(Xem tiếp trang 56)